

(proxamazulen-axillin) va boshqa moddalar bo'ladi. Bundan tashqari, chumoli, sirka va valerian kislotalar bor.

Oddiy bo'ymadaron o'simligining yer ustki qismi ko'p kasalliklarga davo ekanligi sababli, O'zbekiston florasidan ilmiy tabobatga joriy qilingan yangi dorivor o'simliklar qatoriga kiritilgan. Oddiy bo'ymadaronning asosan yer ustki qismi dorivor bo'lib, me'da-ichak ya'ni me'da yarasi va gastirit hamda shilliq qavat yallig'lanishi kabi kasalliklarini davolashda ishlatiladi. Bundan tashqari ishtaha oshishda, ichakdan, bachadondan va gemoroidal qon oqishida qon to'xtatuvchi dori sifatida hamda burun, milk va yaralar qonaganida uni to'xtatish uchun ishlatiladi.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, O'zbekiston xududida oddiy bo'ymadaronning dorivorlik xususiyatlari, kimyoviy tarkibi, yetishtirish agrotexnologiyalarini ishlab chiqish muhim vazifalar qatoridan joy oladi. Buning uchun serhosil, kasallik va zararkunandalarga chidamli navlarni yararish va hosildorligini oshirish bugungi kundagi kundagi yechimini kutayotgan dolzarb varifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'.Ahmedov, A.Ergashev. "Dorivor o'simliklar yetishtirish texnologiyasi va ekologiyasi". Toshkent, 2018.
2. E.T.Berdiyev, M.X.Hakimova. "O'rmon dorivor o'simliklari". Toshkent, 2016.

UGLEROD-HAYOT ELEMENTI

*Musinjonova G., Nazirtashova R.M.
Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti*

Uglerod yer po'stining massa jihatidan 2 %ini tashkil etadi. U yer po'stining yuqori qismi (biosfera) da bo'ladi. Tirik organizmlarda 18%, yog'ochda 50%, toshko'mirda 80%, neftda 85%, antratsitda 95% uglerod bor. Uglerodga xos minerallar soni 112 ta. Uglerod koinotda ham keng tarqalgan bo'lib, quyoshda vodorod, geliy, kisloroddan keyin to'rtinchi o'rinni egallaydi. Tabiiy holdagi uglerodning har bir atomi to'rtta boshqa uglerod atomlari bilan mustahkam bog'langan bo'ladi. O'sha to'rtta atomning har biri ham yana to'rtta atomga mahkam bog'lanishi mumkin. Shu tariqa, barcha uglerod atomlari bir-biri bilan juda mustahkam bog'lanish hosil qiladi. Bunday bog'larni uzishga ham ulashga ham muayyan jiddiy kuch sarflash kerak bo'ladi. Shu sababli ham uglerod odatiy sharoitlarda qattiq holda bo'ladi. Uglerod qip-qizarib ketguncha qizdirganda ham u qattiqligicha qolaveradi. Lekin, uni ham baribir suyuq ko'rinishga keltirish mumkin. Buning uchun 3500 °C harorat kerak bo'ladi. Kimyoviy elementlar ichida eng yuqori erish haroratiga ega bo'lgan element aynan ugleroddir.

Uglerodning amorf shakli – faollangan ko'mir kuchli adsorbent hisoblanadi. U nafaqat gazlarni, balki erigan moddalarni ham yutadi. Faollashtirilgan ko'mirni shuningdek, moddalarni rangsizlantirish uchun ham qo'llaniladi. Masalan, shakarni tozalash jarayonining so'nggi bosqichida, undagi qo'ng'ir tusdagi aralashmalar yo'q qilinadi. Bunday aralashmalarning molekulasi shakar molekulasidan ko'ra kattaroq o'lchamga ega bo'ladi. Shakarli siropga faollashtirilgan ko'mir qo'shilsa, aralashmalarning molekulasi ko'mir zarralariga yopisha boshlaydi; shakarning o'z molekulari esa bu jarayonda ishtirok etmaydi. Keyin esa, faollashtirilgan ko'mirni chiqarib tashlanadi va siropni bug'latiladi. Natijada, sof va oppoq shakar o'zi qoladi. Shu tariqa, qo'ng'ir siropga qora ko'mir qo'shish orqali, yakunda biz oppoq modda olmoqdamiz. Faollashtirilgan ko'mir shuningdek gaz niqoblari, ya'ni, protivogazlarda ham ishlatiladi. Bunda, protivogazning filtr qutisi shunday faollashtirilgan ko'mir bilan to'ldiriladi. U orqali nafas olinganda esa, havo o'pkaga yetib borishdan avval ko'mir kukunlari orqali o'tadi. Faollashtirilgan ko'mir orqali o'tayotgan havo tarkibidagi azot va kislorod molekulari to'siqqa uchramay, ravon o'tib ketadi. Zaharli gazlarning yirik molekulari esa faollashtirilgan ko'mir zarralariga yopishib qolib, quti ichida tutilib qoladi. Kukunsimon uglerodni, shuningdek, qurum ham deyiladi va undan ajralib chiquvchi qora rangni turli bo'yoq moddalar, masalan, tush va printer uchun siyoh-kukuni ishlab chiqarishda qo'llaniladi. Shuningdek, qurum rezinaning

mustahkamligini orttirish uchun ham qo'shiladi. Shu sababli ham avtomobil shinalari qop-qora rangda bo'ladi.

Hozirgi zamon industrial-texnologik sivilizatsiyamizning yirik ishlab chiqarish korxonalarini har kuni havoga minglab m³ miqdorda is gazini chiqarib tashlamoqda. Xususan, bu jarayonda ko'chalarimizni to'ldirib yurgan minglab sondagi avtomobillarning ham ma'lum miqdordagi salmoqli ulushi bor. Avtomobil dvigatelida yonayotgan benzin yoki metan gazini dvigatelda to'liq 100% yonmaydi va avtomobil tutuni tarkibida, is gazini shaklida havoga chiqib ketadi. Ochiq havoda is gazini molekullari havoning o'zidagi kislorod atomlari bilan uchrashib, ularni o'ziga birlashtirib olishga kirishadi va natijada, nisbatan xavfsiz bo'lgan karbonat angidrid gazini hosil bo'ladi. Lekin, baribir is gazini butunlay yo'q bo'lib ketmaydi va u borgan sari yig'ilib borib, o'zi turgan havo muhitini aynitadi va undan nafas olgan odamlarga va jonivorlarga yomon ta'sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zoologiya H.X Xolmuratov Toshkent — 2008 yil.
2. Uglarod haqida ilmiy jurnallar ISSN:2181-2489 2021-yil
3. Internet ma'lumotlari www.edu.uz ,www.google.uz saytlari.
4. www.med360.uz saytidagi Uglarod mavzusidagi qo'llanma.
5. www.orbita.uz saytidagi ilmiy maqolalar.

EKOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

*Nazirtashova Roziya Mamadaliyevna, Tojiboyev Oybek Avazjonovich
Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti*

Insonning turli xil ishlab chiqarish va sanoatdagi ishlab chiqarishlari natijasida atrof muhitga turli chiqindilar chiqariladi. Chiqindilar (qattiq, gazsimon va suyuq) ning bir qismi atmosferaga, bir qismi suvga, yerga, o'simlik va hayvonot olamiga ta'sir etib, ma'lum vaqt davomida to'planib boradi.

Insonning xo'jalik faoliyati natijasida dunyoda yirik ekologik muammolar kelib chiqmoqda. Ular quyidagilar: issiqxona effekti, ozon teshigi va cho'llanish.

Issiqxona effekti. Dunyo bo'yicha XX asrning 50-yillaridan boshlab, energiya ishlab chiqarishning tezlik bilan ortishi bilan atmosferaga katta miqdorda chiqindilar chiqarila boshlandi. Atmosferaga chiqariladigan chiqindilar miqdori yiliga 5 milliard tonnani tashkil qilgan. Bu miqdor yil sayin tezlik bilan orta boshladi.

Dunyo bo'yicha havo harorati ortib borsa muzliklarning erishi va okean suvlarining issiqlik ta'sirida kengayishi kuzatiladi. XX asrda olimlarning hisobi bo'yicha okean sathi 17,5 santimetrga yuqorilagan. Amerika olimlarining taxminiga ko'ra 2100-yilga kelib Dunyo okeani sathi 1,4-2,2 metrga oshishi kuzatiladi. Bu okeanga yaqin joyda joylashgan ko'pchilik davlatlarning suv ostida qolib ketishiga sabab bo'ladi.

Ozon teshigi. XX asrning 50-yillaridan boshlab, havoda freon gazlarining miqdori ko'payganligi kuzatilgan. Bu gazlar 25 kilometr yuqorida joylashgan ozon qatlamini yemirmoqda. Ma'lumki, ozon qatlami zararli ultrabinafsha nurlarini tutib qoladi. Ozon qatlamining yemirilishi natijasida ozon teshigi hosil bo'ldi. Mazkur teshikdan Yer yuzasiga ultrabinafsha nurlarining kirib kelishi donli va dukkakli ekinlar hosilini keskin kamaytirib yuborishi, odamlarning teri kasalliklariga chalinishlariga sabab bo'lishi isbotlangan.

1989-yil olimlar, mutaxassislar hamda davlat arboblari qabul qilgan Ozon qatlamini muhofaza qilish Xelsinki Deklaratsiyasida 2000-yilga qadar freon gazlaridan ishlab chiqariladigan mahsulotlarni kamaytirishga doir ishlar belgilab berildi. Natijada so'nggi yillarda ozon teshigining maydoni qisqarib bormoqda.

Cho'llanish. Hozirgi kunda bu jarayon ya'ni hosildor yerlarning, yaylovlarning cho'lga aylanishi tabiiy va sun'iy omillar ta'sirida yuzaga kelmoqda. Tabiiy omillarga, asosan, qurg'oqchilik kiradi.